

*Заступник директора Науково-дослідницького центру "Економіка вищої освіти"
Львівської академії народного господарства, заступник головного редактора
журналу "Психологія і суспільство" (з 2000 р.).
Народився у 1973 році в м. Тернополі. Закінчив Тернопільський державний
педагогічний інститут за спеціальністю учитель географії та історії.
Автор 12 наукових праць, перша з яких побачила світ у 2000 році.*

Юрій Москаль

ВІТАКУЛЬТУРНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ САМОІДЕНТИЧНОСТІ

Тотальна соціокультурна трансформація України за сценарієм глобальної життєвої кризи переживається національним загалом як нездоланна та фатальна психологічна проблема. Складність завдання її конструктивного пропрацювання у сучасній теорії та практиці соціально-психологічної роботи полягає передусім у недосконалості сповідуваних методологічних підходів та орієнтацій. Здобуток фундаментального експериментування наукової школи А. Фурмана у сфері освіти полягає саме у запровадженні низки методологічних канонів, взірців, технологій та еталонів дослідно-пошукової роботи щодо *надскладних феноменів гуманітарного життя*, досконало зінтегрованих у сучасній вітакультурній методології.

Самоідентичність – найбільш рухомий і чуттєвий компонент психіки, що чітко реагує на зміну соціальних орієнтирів. Традиційні уявлення про самоідентичність сформували прибічники психоаналітичного напрямку Е. Еріксона. Основою самоідентичності є здатність людини до сприйняття внутрішнього світу з точки зору особистих відчуттів та інтродекції уявлень оточуючих про себе. Тобто *самоідентичність* – це *соціальний феномен*, котрий формується та розвивається через самовизначення відносно базових відносин Я із соціальним оточенням. Вона володіє мотиваційною силою і формовиявляється у потребах, цілях і цінностях, які визначають сенс життя та загальне спонукальне спрямування поведінки особистості. Самоідентичність дає змогу людині орієнтуватися у системі міжособистісних взаємовідносин, вибудовувати адекватну систему саморегуляції, відділяти себе від інших та ідентифікувати себе у соціумі. Отож бо самоідентичність – не статичне утворення, вона зазнає постійних змін і криз розвитку.

Із зазначених позицій науковий пошук змісту процесів цивілізаційної самоідентичності сучасної людини відбувається як смислове занурення у проблемне поле численних ідей, різноспрямованих методологічних версій, систем модерного та постмодерного теоретичного знання, низки парадигм його організації та розмаїття технік і методик емпіричної валідації. Мовою такого *методологічного трансцендування-вивільнення*, що артикулює розуміння

досліджуваних “неочевидностей”, є мова, систематизована довкола категорій “людина”, “життя”, “культура” і “праця” (А. Фурман).

Аналізований підхід до проблеми цивілізаційної самоідентичності у зазначений спосіб дає змогу змоделювати її як *зустріч-зіткнення* двох антагоністичних культурних моделей само-свідомості, а саме: традиційної, архаїчної української ментальності та модерної ринкової культурності. Зміст першого психотипу, мутованого під час посткомуністичних трансформацій, нині становлять артефакти так званої “клієнтистської культури”, в якій значної ваги набувають неформальні взаємини на взірєць “патрон – клієнт”. На думку Р. Патнема, це взаємини з низькою громадянською активністю, обстоюванням особистісних привілеїв у політиці, “мовчанням громадян”, узалежнення влади від ознак соціокультурного середовища з його негромадянським соціальним устроєм та браком соціальної відповідальності, самодисципліни і низькою трудовою етикою “дикого капіталізму”, очікування “ери супермаркетів” (З. Краснодембський).

З іншого боку, постмодерне суспільство продукує психотип людини на підґрунті цінностей самовизначення у владі, грошах, кар’єрі тощо. За П. Штомпом, мовиться про ринкову культуру (підприємливість, винахідливість, дисципліну, культ праці) як континуум культурно-правових диспозицій – правнична культура, демократичних – демократична культура, організаційних – організаційна культура, технологічних – технологічна культура, екологічних – екологічна та культура модерного щоденного життя.

Зміна ідеологічної парадигми розвитку українського суспільства призвела до руйнування старої структури економічних та соціальних відносин. Зараз відбувається вироблення нових принципів функціонування системи “людина – суспільство”. Первинно кризові зміни зачепили ціннісний рівень таких відносин, оскільки цінності відображають загальні ідеали суспільства та на рівні індивідуальної свідомості виконують мотиваційну і пізнавальну функції, задають цілісне уявлення про значення оточуючого світу і людини в ньому. При трансформації культури відзначається тенденція зростання нових цінностей (індивідуалізм, маскулінізм): амбітність, мотивація досягнення, індивілізація орієнтації на себе, деформація особистих цінностей, переважання економічних цінностей. Посилюється орієнтація на себе, опора на власні можливості, знижується роль особистісних якостей людини у побудові міжсуб’єктних відносин. Також відбувається підміна загальнолюдських цінностей вузькоекономічними ідеалами, визначальними стають статусні позиції. Криза цінностей виражається у проблемі соціалізації молоді. Інститути соціалізації перебувають у стадії аномії, коли старі норми вже не діють, а нові – не сформовані.

Яке ж місце має посісти соціально-психологічна робота у цьому культурологічному конфлікті? На думку Ф. Фукуями, це має бути так звана *самогенераційна соціалконструктивістська робота*, яка відтворює (організовує, проектує, продукує, підтримує) нові форми соціальності у якісно оновлених форматах постмодерної культури. Найпершою з таких нових форм мають стати природні форми соціабельності (здатність до солідарності, кооперації, комунікації, інтеракції), тобто такий нормативний соціальний порядок, який більш відомий під назвою “громадянське суспільство”.

Таким чином, місія соціально-психологічної роботи як інституції та організації полягає в продукуванні новітнього соціального капіталу країни та її громадянського суспільства в максимально широких межах творення кожним громадянином як розвитково-вітального простору свого буття у єдиній сім’ї європейських народів, так і культурних інтенцій, символів, універсалій.